

Onderzoek is nooit af!

Commentaar op het essay van Harrie Jansen

*Fred Wester**

Veel kwalitatief onderzoek heeft als creatief product een onderscheiding van groepen mensen in de vorm van typen. Daarbij worden pakkende termen gebruikt om de tegenstellingen tussen de groepen te verwoorden of de onderzoeker kiest aansprekende citaten van de onderzochten om de verschillen helder neer te zetten.

Terecht stelt Harrie dat daarmee de kous niet af is, omdat een goede wetenschappelijke rapportage erom vraagt dat andere onderzoekers in staat zijn de bevindingen te controleren. Dat een typologie een nadere uitwerking in theoretische en empirische zin behoeft, is juist, zoals dat voor elke hypothese of onderzoeksuitkomst geldt. In die zin is onderzoek nooit af: niet alleen de empirische reikwijdte en de theoretische lading moeten nader worden uitgewerkt en onderzocht, maar ook de methodische basis vraagt om toetsing van geldigheid, betrouwbaarheid en toepasbaarheid of reikwijdte.

Maar dat betekent nog niet dat men zo'n uitkomst van onderzoek alleen kan publiceren als het een wetenschappelijk onderbouwde typologie is volgens de criteria die Harrie in de conclusie schetst. De redactie van een tijdschrift maakt uit of de (altijd voorlopige) uitkomst voor het tijdschrift relevant genoeg is. Soms zal men meer de nadruk leggen op empirische dekking van de typologie, soms meer op haar theoretische lading of de praktische toepasbaarheid. De pretentie dat het onderzoek af is, kan eigenlijk nooit worden waargemaakt, en dat betekent dat zoiets ook niet als criterium kan gelden.

Ik wil graag nog een heel ander punt aan de orde stellen. Harrie (bij typologieconstructie) en Edward (bij segmentering) hanteren typen als classificatiecategorieën voor empirische gevallen. Dat doen Mortelmans (nieuwe vaders) en Boeije (over MS-patiënten) ook (zie bijdrage Harrie): indelen in verschillende klassen. De betreffende typologie is gewoon een indelingsclassificatie, waarvoor criteria gelden als uitputtend, uitsluitend, empirisch en conceptueel relevant.

In principe onderscheidt zo'n typologie zich niet van elke variabele met categorieën: ze worden systematisch samengesteld aan de hand van één of meer kenmerken (zie bij Harrie de datamatrix).

Maar in de interpretatieve stromingen wordt de typologie soms ook op een andere manier gebruikt, namelijk om verschillende sociaal-culturele werkelijkheden aan te duiden. Een typologie wordt dan gekenmerkt door de theorie, bijvoorbeeld in die zin dat de aard van het beestje en de mechanismen waarmee het

* Prof. dr. F.P.J. Wester is hoogleraar communicatiewetenschap aan de Radboud Universiteit te Nijmegen en voorzitter van KWALON, het platform voor Kwalitatief Onderzoek. E-mail: f.wester@maw.ru.nl.

beestje functioneert voor elk type anders is! Bij het ene type spelen andere mechanismen dan bij het andere type, waardoor op allerlei aspecten er heel wat anders aan de hand is! Een organisatievorm als 'gilde' heeft betekenis in een bepaalde historische context, maar de kenmerken die daarbij een rol spelen, zijn niet eenvoudig te vertalen naar een alternatieve vorm die past voor de Inca's in dezelfde tijd of de Batavieren een paar eeuwen eerder.

In die opvatting van typologie zijn empirie en theorie twee verschillende werkelijkheden, die elkaar alleen in het domein van de interpretatie raken. Het onderscheid in *locals* en *cosmopolitans* wordt niet minder relevant als men geen *locals* vindt in het onderzoeks-sample: de empirische bevinding is eerder veelzeggend voor de betreffende uithoek op de wereld (vergelijk de Verenigde Staten met Engeland of Argentinië) of voor zeg de 18de of 22ste eeuw, dan wel de aard van de sociale organisatie (bijvoorbeeld elektronische vriendengroepen, in plaats van regionale gemeenschappen als krantenlezers zoals bij Merton). De begrippen (typen) hebben hier vooral een heuristische waarde, zoals we dat kennen van Webers ideale typen (die in zuivere vorm niet voorkomen), maar hier gaat het om typen die juist wel voorkomen, en kenmerkend zijn voor een deel van de onderzoeksgroep. Sociaalwetenschappelijke begrippen zijn immers contextgebonden, hetgeen bijvoorbeeld betekent dat de operationalisatie (bijvoorbeeld van een begrip als status) in het ene domein (economie) sterk verschilt van het andere domein (religie, onderwijs of gezondheid). Eenvoudige empirische boekhoudkunde zoals in de datamatrix kan dan een barrière zijn voor de interpretatie als je die gebruikt als empirische toets voor het type, maar wordt anderzijds een bron van inspiratie als je die gebruikt als middel om orde of structuur op te roepen.

Het idee daarachter is dat overbodige empirische specificatie alleen maar chaos creëert. Dat kan iedereen zelf uitproberen door de eigen tuin in te lopen en alles wat je tegenkomt als natuur te ordenen aan de hand van een determinatieboek. Dat lukt alleen als je afziet van de overbodige variatie die je ziet (bij de blaadjes van een plant, de bloem als het al een bloem is, of een vrucht, de wortel enzovoort), overbodig omdat die niet informatief is voor het ordeningssysteem. Als je je ogen meer gelooft dan het boek, kom je allemaal plantjes tegen die alleen in Australië voorkomen, zoals raar genoeg ook het vogeltje dat in de appelboom zit. Zou ik dan ongemerkt op vakantie zijn gegaan (empirie) of let ik op de verkeerde dingen (theorie)?

Ik denk dat veel onderzoekers met interviewmateriaal hetzelfde ervaren: pas bij weglaten van alles wat er niet toe doet, hebben we kans dat we enige structuur in het materiaal zien. Die structuur drukken we uit in één of meer typen met een eigen, bijzondere (vergelijking dus, al is het maar met het gewone, alledaagse, normale; denk aan *theoretical sampling* en de flip-flapmethode) combinatie van kenmerken. In het domein van de theorie ben je altijd op vakantie!